

Το κίνημα κατά της ανεργίας

Από τον Μεσοπόλεμο μέχρι την εποχή των Μνημονίων

γράφει ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΤΣΟΡΙΔΑΣ*

Η ανεργία είναι ζήτημα στρατηγικής σημασίας για την εργατική τάξη και το κεφάλαιο. Τα ζητήματα στρατηγικής σημασίας χρειάζονται προτάσεις τόσο τακτικού χαρακτήρα όσο και λύσεις στρατηγικού χαρακτήρα. Βέβαια, για τη διεκδίκηση των οποιοδήποτε αιτημάτων το εργατικό κίνημα θα πρέπει να αναπροσαρμόσει τις οργανωτικές του δομές και να προσανατολιστεί στην ανάπτυξη ενός κινήματος εναντίον των συνεπειών της οικονομικής κρίσης και της ανεργίας.

Στο πλαίσιο αυτό εξετάζουμε το κίνημα των ανέργων στην Ελλάδα διαχρονικά, προσανατολιζόμενοι σε δύο διαφορετικές περιόδους: η πρώτη είναι στην εποχή του Μεσοπολέμου, ενώ η δεύτερη περίοδος καταπιάνεται με τις σύγχρονες απόπειρες. Με αυτό τον τρόπο προσπαθούμε ταυτόχρονα να καταγράψουμε, μέσω της ιστορικής εμπειρίας, την ανάδειξη των δυσκολιών που υπάρχουν σε ό,τι αφορά τη συγκρότηση των ανέργων ως οργανωμένης ομάδας, ώστε να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για το σήμερα.

1. Εισαγωγή

Η ύπαρξη της ανεργίας πάντα υπήρξε ένα από τα βασικότερα προβλήματα των εργαζομένων. Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο που τα πρώτα θύματα είναι πάντα οι πιο αδύνα-

μες ομάδες ανθρώπων: οι νέοι, οι γυναίκες, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, οι μειονότητες, οι μετανάστες, οι ηλικιωμένοι.

Οι *συνέπειες* από την ανεργία είναι οδυνηρές: αξιοποιείται από την εργοδοτική πλευρά για την περαιτέρω συμπίεση του εισοδήματος των εργαζομένων, με αύξηση της εντατικοποίησης της εργασίας, με αυταρχισμό και συνεχή έλεγχο, επιδεινώνονται οι συνθήκες ζωής των εργαζομέ-

* *Επιστημονικός συνεργάτης
στο ΙΝΕ-ΓΣΕΕ*

νων, σπάει η ενότητα και η συλλογικότητα της εργατικής τάξης, ενισχύονται οι συντεχνιακές τάσεις στις γραμμές του εργατικού κινήματος, μειώνονται οι δυνατότητες οργανωμένης παρέμβασής του, μετατρέπεται ο συσχετισμός δύναμης υπέρ του κεφαλαίου, αναβιώνουν τα πιο αντιδραστικά ανακλαστικά μερίδων της εργατικής τάξης (π.χ. ρατσισμός και ξενοφοβία), τα αιτήματα γίνονται αμυντικά για την υπεράσπιση της θέσης εργασίας και μπαίνει σε λειτουργία η διαδικασία αποκοινωνικοποίησης μιας σειράς ανθρώπων.

Ο τελικός σκοπός είναι ένας: *Να χτυπηθεί η οργανωμένη εργατική τάξη και να πέσει το εργατικό κόστος ως τα αποφασιστικά μέτρα για την πειθάρχηση των εργαζομένων.*

Στο παρόν κείμενο θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε την οργανωμένη δράση των ανέργων στην Ελλάδα σε δύο διαφορετικές περιόδους. Η πρώτη είναι στην εποχή του Μεσοπολέμου και η δεύτερη στη σύγχρονη εποχή. Στην πρώτη περίοδο καταγράφεται το εγχείρημα κυρίως των αρχειομαρξιστών, επειδή αυτοί πρωτοστάτησαν στην οργάνωση του εν λόγω κινήματος, καθώς επίσης η θεωρητική προσέγγιση από μεριάς του Παντελή Πουλιόπουλου, στο περιοδικό *Σπάρτακος* και στην κριτική που ασκεί στο ΚΚΕ για υποτίμηση της κινητοποίησης των ανέργων. Η δεύτερη περίοδος καταπιάνεται με τις απόπειρες δημιουργίας διαφόρων μορφών δικτύων ανέργων κατά τη δεκαετία του 1990 μέχρι τα μνημονιακά χρόνια, ενώ στο τέλος επιχειρείται να εξαχθούν κάποια πρώτα συμπεράσματα σχετικά με το στρατηγικής σημασίας ζήτημα της ανεργίας.

Όπως φαίνεται, υπάρχει μια αποσπασματικότητα μεταξύ των δύο περιόδων, διότι ενδιάμεσα, δηλαδή από το τέλος της Κατοχής μέχρι και πρόσφατα, δεν υπήρχαν ανάλογες κινήσεις οργάνωσης των ανέργων. Ίσως, αυτό να οφείλεται στη μαζική μετανάστευση, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1960, η οποία λειτούργησε σαν «βαλβίδα αποσυμπίεσης» τέτοιων δράσεων, καθώς επίσης στη μεταπολεμική οικονομική ανάπτυξη, που διατηρούσε την ανεργία σε σχετικά χαμηλά επίπεδα.

Τέλος, ο σκοπός του εν λόγω κειμένου δεν είναι η ιστορική θεωρητικοποίηση και ερμηνεία αυτών των δύο διαφορετικών περιόδων, αλλά κυρίως η καταγραφή των γεγονότων, ώστε να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για τη δράση του εργατικού κινήματος σήμερα, αντλώντας εμπειρίες τόσο από το παρελθόν όσο και από τις σύγχρονες απόπειρες κινηματικής δράσης των ανέργων.

2. Η εμπειρία της οργάνωσης των ανέργων στην Ελλάδα κατά τον Μεσοπόλεμο

2.1. Η παρέμβαση των Αρχειομαρξιστών

Όπως γνωρίζουμε από την ιστορία του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα, κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου υπήρχε μεγάλη άνοδος των κοινωνικών αγώνων. Η χρόνια ανεργία, ο υποσιτισμός, η έλλειψη περίθαλψης και κοινωνικής ασφάλισης, η μάστιγα πολλών ασθενειών (φυματίωση, ελονοσία, δυσεντερία κ.ά.), οι άθλιες συνθήκες κατοικίας και εργασίας, είχαν ως τραγικό αποτέλεσμα την καταπόνηση του εργατικού δυναμικού από τη χρόνια ανέχεια. Σε όλα αυτά προστέθηκαν και οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης από το χρηματιστηριακό κραχ του 1929, με συνέπεια μια σειρά τομέων να πληγούν και να διογκωθεί η ανεργία. Επαγγέλματα και κλάδοι που επηρεάστηκαν από την οικονομική κρίση ήταν πρώτα η ναυτιλία και συνεπακόλουθα οι ναυτικοί, οι λιμενεργάτες, οι φορτοεκφορτωτές, οι βαρκάρηδες και άλλα συναφή. Άλλος κλάδος που χτυπήθηκε από την ανεργία ήταν οι οικοδόμοι, οι εργαζόμενοι στα έργα οδοποιίας, οι καπνεργάτες, οι τσαγκαράδες, οι αρτεργάτες, τα εμπορικά καταστήματα, τα εργοστάσια κ.λπ. Οι άνεργοι ξεπέρασαν τις 200.000 και μαζί με τις οικογενείς τους έφταναν τις 800.000 άτομα, δηλαδή το 1/8 του πληθυσμού πεινούσε.¹

1. Τα στοιχεία αναφέρονται στην εφημερίδα των Αρχειομαρξιστών, *Η Πάλη των Τάξεων*. Αναδημοσιεύονται στο ένθετο αρ. 142, της εφημερίδας *Σοσι-*

Ήταν, συνεπώς, τόσο έντονη η λαϊκή δυσaréσκεια, που ωθούσε τα αποκλεισμένα τμήματα της εργατικής τάξης και της φτωχολογιάς να οργανωθούν και να κινητοποιηθούν. Ένα τέτοιο παράδειγμα σημαντικής λαϊκής μαχητικότητας είναι οι άνεργοι, κυρίως κατά τη δεκαετία του 1930, οι οποίοι ιδιαίτερα κατά το 1931 ήταν το πιο μαχητικό τμήμα του πληθυσμού. Αξιοσημείωτη είναι επίσης η έντονη συνδικαλιστική δραστηριότητα που ανέπτυξαν, ως επί το πλείστον κάτω από την ηγεσία των Αρχιεπισκοπικών. Σύμφωνα με αναφορά της ΓΣΕΕ, οι οργανώσεις των ανέργων, το 1926, είχαν 4.800 μέλη, ενώ το 1934 ιδρύθηκε η «Πανελληνιος Ομοσπονδιακή Ένωσις Ανέργων», με έδρα τη Θεσσαλονίκη και 7.000 μέλη οργανωμένα σε 23 πρωτοβάθμια σωματεία.²

Εν τω μεταξύ είχαν δημιουργηθεί δύο επιτελικά όργανα, προκειμένου να συντονίσουν και να οργανώσουν το κίνημα των ανέργων: η 5ομελής Επιτροπή Αθηνών-Πειραιώς και η 3ομελής Επιτροπή της Θεσσαλονίκης.³ Παράλληλα, ιδρύθηκαν τμήματα και Επιτροπές Ανέργων σε πολλές περιοχές, όπως για παράδειγμα στην Αθήνα, στους Αμπελόκηπους, στο Παγκράτι, στον Βοτανικό, στους Ποδαράδες (Νέα Ιωνία), στη Θεσσαλονίκη, στην Καβάλα, στον Βόλο, στα Τρίκαλα, στη Λαμία κ.λπ. Επίσης, δημιουργήθηκαν τμήματα ανέργων σε αρκετά σωματεία όπως αυτά των οικοδόμων, των αρτεργατών, του Συλλόγου Υπαλλήλων ΑΕ και Τραπεζών

κ.λπ., και με μια σειρά πρωτότυπες και τολμηρές μεθόδους κατάφεραν να κινητοποιήσουν αρκετούς ανέργους.

Τα βασικά αιτήματα των επιτροπών ανέργων ήταν τα εξής: επιδόματα ανεργίας, δωρεάν ιατρική περίθαλψη, συσσίτια για ανέργους τα οποία θα τα διαχειρίζονταν οι ίδιοι με τις επιτροπές τους και όχι η αστυνομία ή οι διάφορες υπηρεσίες που πλουτίζουν από αυτά,⁴ ακύρωση των χρεών, να φτηνύνει το ψωμί, να σιτίζονται και οι ετεροδημότες, να μην επιβάλλεται φόρος 5% στους λογαριασμούς των πελατών στα εστιατόρια και τα ζαχαροπλαστεία (επειδή λειτουργεί αποθαρρυντικά με αποτέλεσμα να μειώνεται η πελατεία και άρα το προσωπικό των καταστημάτων), να καταργηθούν οι εξοπλισμοί, να υπάρχει ελεύθερη λειτουργία των επαγγελματικών και πολιτικών οργανώσεων των εργατών κ.ά.

Βέβαια, οι κρατούντες αρνούσαν να παράσχουν επιδόματα και όσες φορές το έκαναν έγινε κάτω από την πίεση των συνδικάτων και των επιτροπών ανέργων. Μάλιστα, ο Ελευθέριος Βενιζέλος έλεγε ότι τα επιδόματα ανεργίας είναι βλαβερά γιατί ωθούν τους εργάτες στην τεμπελιά.

Οι Επιτροπές Ανέργων αντιμετώπισαν πολλές φορές τη βία του κράτους από τις δυνάμεις καταστολής, απαγορεύοντας τις συγκεντρώσεις τους, τρομοκρατώντας τις συνοικίες, κιάτασοντας τους καταλόγους τους, κόνοντας επιθέσεις σε τοπικά κέντρα και διαλύοντας βίαια

αλιστική Προοπτική, Ιανουάριος 2013, αρ. 285, με τίτλο: «Το κίνημα των ανέργων του Μεσοπολέμου υπό την ηγεσία των Κομμουνιστών-Τροτσκιστών», μέρος 2ο, σ. 7, άρθρο 4ο.

2. Οι πληροφορίες αναφέρονται στο Σ. Σεφεριάδης, «Για τη συγκρότηση της εργατικής τάξης στην Ελλάδα (1870-1936)», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, Νοέμβριος 1995, τεύχος 6, σ. 60-61. Εκτεταμένη αναφορά στις σ. 55-66.

3. Τα στοιχεία που θα παραθέσουμε για τις δράσεις των ανέργων εκείνη την εποχή προέρχονται από τα ένθετα Νο 141, 142, 143, της εφημερίδας *Σοσιαλιστική Προοπτική*, Δεκέμβριος 2012 (τεύχος 284), Ιανουάριος 2013 (τεύχος 285), και Φεβρουάριος 2013 (τεύχος 286), με τίτλο: «Το κίνημα των ανέργων του Μεσοπολέμου υπό την ηγεσία των Κομμουνιστών-Τροτσκιστών».

4. Σε άρθρο που υπάρχει στην εφημερίδα, *Η Πάλη των Τάξεων*, σχετικά με αυτό αναφέρουν τα εξής: «Με τα συσσίτια δίνεται αφορμή να πλουτίσουν όλοι οι φίλοι και σταυραδερφοί του Μερκούρη. [ο Σπυρίδων Μερκούρης διετέλεσε Δήμαρχος Αθηναίων από το 1899-1914 και από το 1929-1934, σ.σ., Δ.Κ.]. Οι χασάπηδες πουλάνε τα σάπια τους κρέατα, οι μπακάλτσες τα παμπόλαιά τους φασόλια και τα σκουληκιασμένα μακαρόνια. Όλη η βρώμα και τα κατακάθια της αγοράς πηγαίνουν στα συσσίτια. Στη διανομή των συσσιτίων επιστατούν όλοι οι τραμπούκοι, οι χασικλήδες και εν γένει οι παλιοί μερκουρικοί φρουροί. Οι άνεργοι δέχονται τις βρισιές τους και την κακομεταχείρισή τους, γιατί νομίζουν ότι τους δίνεται το συσσίτιο από καλοσύνη του δήμου». Αναφέρεται στο ένθετο αρ. 143, εφ. *Σοσιαλιστική Προοπτική*, ό.π., σ. 6.

τις συγκεντρώσεις τους. Παρ' όλα αυτά, ως αποτέλεσμα των αγώνων τους ήταν να κερδηθούν τα πρώτα, έστω και πενιχρά, επιδόματα ανεργίας, συνήθως στις γιορτές (π.χ. των Χριστουγέννων) και να γίνουν κάποια συσσίτια. Μια τέτοια κινητοποίηση ήταν των άνεργων αρτηριατών Αθηνών-Πειραιώς, η οποία με πρωτοβουλία του σωματείου, το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, ενώ δήλωνε απερίφραστα ότι δεν δέχεται συζήτηση για την επιχορήγηση επιδόματος για τις γιορτές, τελικά δέχτηκε την απαίτηση των αρτηριατών και χορήγησε 100 δραχμές επίδομα για τους εργενήδες και 50 δραχμές για κάθε μέλος της οικογένειας στους οικογενειάρχες.

2.2. Η θεωρητική παρέμβαση του Πουλιόπουλου για την οργάνωση του κινήματος των άνεργων

Ο Π. Πουλιόπουλος, παρακολουθώντας τόσο τη διάγκωση της ανεργίας όσο και τις ολοένα και συχνότερες αντιδράσεις των άνεργων, και επειδή εκτιμούσε ότι το συγκεκριμένο κίνημα είναι κατεξοχήν επαναστατικό, πίστευε ότι η μελέτη και η εφαρμογή των καλύτερων μεθόδων και μορφών για την οργάνωση και τη διεύθυνση του κινήματος των άνεργων είναι ένα από τα κεντρικότερα και πιο σπουδαία καθήκοντα (Πουλιόπουλος, 1931, 1986).⁵ Μάλιστα, κατηγορούσε το ΚΚΕ ότι δεν έχει ασχοληθεί με τις μορφές οργάνωσης και κινητοποίησης των άνεργων. Στη συνέχεια έθετε το ερώτημα: «Πώς θα οργανώσουμε κάτω από τη σημαία κοινών σκοπών τη στρατιά των άνεργων και πώς θα σφυρηλατήσουμε έναν αδιάσπαστο συμμαχικό δεσμό της άνεργης μάζας με την εργαζόμενη μάζα του προλεταριάτου [...]».

Ο ίδιος, επιχειρώντας να απαντήσει σε αυτό το ερώτημα, διατύπωσε μια εμπειριστατωμένη πρόταση. Πρώτα απ' όλα, έλε-

γε, χρειάζεται να χαραχθεί ένα σαφέστατο και καλά μελετημένο πρόγραμμα διεκδικήσεων για τους άνεργους, το οποίο σε γενικές γραμμές μπορεί να περιλαμβάνει τα εξής: α) «Υποχρεωτική ασφάλιση όλων των άνεργων με έξοδα των επιχειρήσεων και του καπιταλιστικού κράτους», β) «Διεύθυνση των ασφαλιστικών οργανισμών από τους ίδιους τους ασφαλισμένους», γ) «Πληρωμή ολάκερου μισθού σ' όλους τους για όλο το χρόνο της ανεργίας», δ) «Καμιά διάκριση από την άποψη της ασφαλιστικής προστασίας ανάμεσα σε άνεργους ολοκληρωτικούς και άνεργους μερικούς (εργαζόμενους κατά εποχές του έτους ή κατά λειψές ημέρες)», ε) «Εφτάωρο ή σαραντάωρη εργάσιμη εβδομάδα για τους ενήλικους, εξάωρο ή τριακοντάωρη εβδομάδα για τους ανήλικους και για τις ανθυγιεινές επιχειρήσεις», στ) «Πρόγραμμα για την εκτέλεση ευρύτατου δικτύου έργων με το σκοπό να βρεθεί εργασία για τους άνεργους».

Στο πλαίσιο αυτών των διεκδικήσεων πρότεινε ότι το κίνημα των άνεργων χρειάζεται να προβάλλει και άλλες μερικότερες διεκδικήσεις προσαρμοσμένες, κάθε φορά, στις τοπικές συνθήκες. Συγκεκριμένα: α) «Άμεσα και εφάπαξ βοηθήματα. Πληρωμή μερική και ολοκληρωτική ενοικίων, φωτιστικής, θερμαντικής ύλης, νερού κ.λπ.», β) «Παραχώρηση δωρεάν ορισμένων ποσοτήτων τροφίμων με διανομή και έλεγχο από τις ίδιες επιτροπές των άνεργων», γ) «...Κατάσχεση των μεγάλων κτιρίων, επαύλεων, μοναστηρίων και η εγκατάσταση σε αυτά των άνεργων...».

Επίσης, προέτρεπε να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην κατάρτιση σε κάθε περιφέρεια «του καταλληλότερου προγράμματος για τα δημόσια έργα» (π.χ. κατασκευή ορισμένου αριθμού και είδους σπιτιών μέσα σε ορισμένο χρόνο, επεκτάσεις σιδηροδρομικών δικτύων, έργα αρδευτικά και αντιπλημμυρικά, κατασκευή λαϊκών νοσοκομείων, παιδικών σταθμών, γυμναστηρίων κλπ.). Μάλιστα, επεσήμαινε ότι «το πρόγραμμα για τα έργα αυτά πρέπει να είναι σαφέστατο, πιστευτό και κατανοητό από τις μάζες και ως προς τις πηγές των απαιτούμενων κεφαλαίων: Διαγραφή από τον προϋπολογισμό όλων των πολε-

5. Π. Πουλιόπουλος, «Η οργάνωση του κινήματος των άνεργων», *Σπάρτακος*, Δεκέμβριος 1931, αρ. 18, σελ. 5-9, στην επανέκδοση του περιοδικού *Σπάρτακος*, Κείμενα 1930-1932, εκδόσεις Ουτοπία, Αθήνα, 1986.

μικών δαπανών και των δαπανών για την αστυνομία. Ελάττωση των μισθών και των συντάξεων των ανωτέρων υπαλλήλων. Κατάργηση κάθε επιχορήγησης για την Εκκλησία και τα θρησκευτικά ιδρύματα. Αύξηση της φορολογίας στους εκατομμυριούχους».

Κατά πως φαίνεται, ο Πουλιόπουλος έδινε ιδιαίτερη έμφαση στις μερικότερες καθημερινές διεκδικήσεις, επειδή θεωρούσε ότι ακόμη και η παραμικρή ανακούφιση των ανέργων είναι σημαντική, ενώ θεωρούσε ότι η υποτίμησή τους είναι η μεγαλύτερη από τις αδυναμίες του κινήματος των ανέργων σε όλες τις χώρες. Οι κομμουνιστές, έλεγε, «θα μπορέσουν να οδηγήσουν τη στρατιά των ανέργων στην πάλη για την πολιτική εξουσία μόνο όταν θάνε σε θέση επιτυχώς να διευθύνουν τους καθημερινούς αγώνες για τα πιο μικρά συμφέροντα των ανέργων».

Μαζί με όλα τα παραπάνω, δεν παρέβλεπε και τη σημασία των οργανωτικών μορφών ενός τέτοιου κινήματος, ενώ σε γενικές γραμμές πρότεινε τα εξής: Κατ' αρχήν, οργάνωση κατά συνοικία στις μεγάλες πόλεις. Κατόπιν, Επιτροπές Ανέργων εκλεγμένες από τις γενικές συνελεύσεις των ανέργων της συνοικίας. Οι Επιτροπές αυτές θα καταγράφουν σε ειδικό δελτίο, με όλες τις λεπτομέρειες (οικογενειακή κατάσταση, εργασίας κ.λπ.), τον κάθε άνεργο, θα παρακολουθεί τις μεταβολές του και θα τον βοηθούν σε κάθε αίτηση και προσφυγή του στις κρατικές ή δημοτικές αρχές. Παράλληλα, θα εξασφαλίζουν και τον απαραίτητο δεσμό του κινήματος των ανέργων με τα συνδικάτα και τους εργαζόμενους στους χώρους εργασίας.

Τέλος, προειδοποιούσε ότι το πρόβλημα της ανεργίας φέρνει μπροστά μια από τις σημαντικότερες όψεις του φασιστικού κινδύνου στη χώρα, που δεν άλλος από την «προσπάθεια των φασιστικών οργανώσεων να αποκτήσουν μαζική βάση σ' όλες τις χώρες, στήνοντας τις δημαγωγικές της παγίδες γύρω και από τη δυστυχημένη μάζα των ανέργων». Και αναφέρει ως παράδειγμα τη φασιστική οργάνωση των «τρίεψιλιτών» (ΕΕΕ), οι οποίοι λειτούργούν όχι μόνο απεργοσπαστικά,

αλλά και οργανωτικά, ώστε να πάρουν στα χέρια τους το αποκλειστικό προνόμιο της τοποθέτησης των ανέργων.

Παρ' όλα αυτά, το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετώπιζαν οι Επιτροπές Ανέργων ήταν η παθητικότητα των ανέργων και η άρνησή τους πολλές φορές να συνδεθούν με τα αντίστοιχα συνδικάτα. Ο Πουλιόπουλος, επισημαίνει ότι η κυριότερη αιτία της αποτυχίας όλων των ομαδικών εκδηλώσεων των ανέργων «είναι η αδυναμία που δείξαμε να προσελκυσουμε, μαζί με τους ανέργους σε μια κίνηση συμπαθείας ή και ενεργούς συμμετοχής, τη μεγάλη μάζα των εργοστασίων, των βιοπαλαιστών, του μικροαστικού πληθυσμού που κι αυτός βρίσκεται κάτω από το μαστίγιο της κρίσης και της εξαθλίωσης». Για να συμπληρώσει ότι θα έχει «τεράστια σπουδαιότητα για την κατοπινή πρόοδο του κινήματος των ανέργων μια, ας είναι και μικρή, γενικής φύσης επιτυχία που θα καταφέρουμε με τη μαζική πίεση μιας διαδήλωσης των ανέργων». Προτείνει δε ως μια σπουδαία και πολύ σκόπιμη μέθοδο κινητοποίησης τη συγκέντρωση των γυναικόπαιδων μπροστά στα δημοτικά ιδρύματα, πολιορκώντας «κυριολεκτικά τους δρόμους και έτσι να βοηθούν τους ανέργους στη μαχητική επιβολή των διεκδικήσεών τους». Όντας γνώστης και πολλών ξένων γλωσσών είχε πλούσια πληροφόρηση για το πώς κινητοποιούνται οι άνεργοι σε διάφορες άλλες χώρες, μεταφέροντας έτσι στο εδώ κίνημα την εμπειρία τους.

Από την άλλη, οι Επιτροπές πάντα φρόντιζαν για την όσο το δυνατό καλύτερη ενημέρωση. Η διοργάνωση, για παράδειγμα, τοπικών συγκεντρώσεων γινόταν αφού πρώτα είχε προηγηθεί εντατική προετοιμασία με τη διανομή προκηρύξεων με συσκέψεις, με επισκέψεις στα σπίτια ή στους χώρους που σύναζαν οι εργάτες και οι άνεργοι κ.λπ.

Τέλος, πρέπει να πούμε ότι η ιστορική εμπειρία των Επιτροπών Ανέργων του Μεσοπολέμου, η οργάνωσή τους, οι μέθοδοι δράσης τους, οι τακτικές και τα συνθήματά τους, μπορούν να δώσουν σπουδαία παραδείγματα και για το σήμερα, προσαρμοζόμενα στις σημερινές συνθήκες.

3. Η εμπειρία της οργάνωσης των ανέργων κατά τη δεκαετία του 1990

Κατά τη δεκαετία του '90, μαζί με την επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού, διακηρύχθηκε ταυτόχρονα το «τέλος των ιδεολογιών» και το «τέλος της ταξικής πάλης». Όμως, η πραγματικότητα ήρθε να διαψεύσει αυτές τις απόψεις, εξαιτίας της ανάπτυξης κινήματος κατά της ανεργίας και της επισφάλειας, το οποίο έθετε σε αμφισβήτηση την πολιτική του νεοφιλελευθερισμού.

Μια τέτοια πρώτη εμπειρία ήταν το κίνημα των Γάλλων ανέργων εκείνη τη δεκαετία. Μάλιστα, οι κρατούντες την εξουσία είχαν τόσο πολύ θορυβηθεί από τη διάσταση αυτού του κινήματος, καθώς επίσης και από το γεγονός ότι οι οργανώσεις που ηγούντο σ' αυτό ήταν ανεξάρτητες, άρα και ανεξέλεγκτες από τα παραδοσιακά κόμματα, ώστε προειδοποιούσαν την τότε γαλλική κυβέρνηση να λάβει πολύ σοβαρά υπόψη το εν λόγω φαινόμενο, προτού αυτό αποδειχθεί μεταδοτικό σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁶

Το εν λόγω κίνημα είχε και μεταγενέστερες δράσεις. Συγκεκριμένα, στις 3 Απριλίου 2010 πραγματοποιήθηκε «Απεργία των Ανέργων», στο Παρίσι. Η συγκεκριμένη ενέργεια ήταν ένας παν-γαλλικός συντονισμός, ο οποίος συγκέντρωσε κόσμο της επισφάλειας και της ανεργίας από το Παρίσι και άλλες πόλεις. Επιπρόσθετα, ο συντονισμός έπαιρνε πρωτοβουλίες και για άλλες μορφές δράσεων, όπως οι καταλήψεις των αντίστοιχων γραφείων του ΟΑΕΔ, καταλήψεις δημαρχείων, πορείες, δημιουργία τρόπων «αυτο-εκπτώσεων» με χρήση προϊόντων κ.λπ.⁷ Όμως, και στην Ιταλία, τον Γενάρη του 2004, αναπτύχθηκαν παρόμοιες μορφές δικτύ-

ωσης και οργάνωσης των ανέργων και των επισφαλώς εργαζομένων, φέροντας τον τίτλο «Σαν Πρεκάριο» (Άγιος Επισφαλής), όπου με ευφάνταστο τρόπο τον περιγράφουν σαν τον προστάτη άγιο των υποασφαλιστούμενων, των ενοικιαζόμενων, των απολυμένων, των ανασφάλιστων, των εργαζομένων χωρίς σωματείο κ.λπ.⁸

Κάτι ανάλογο έγινε και στην Αργεντινή όταν ξέσπασε η κρίση, προς τα τέλη της δεκαετίας του 1990, όπου σε συνδυασμό με τα μέτρα που πρότεινε το ΔΝΤ, έμεινε χωρίς εργασία σχεδόν το μισό του πληθυσμού. Εκεί αναπτύχθηκε ένα ιδιαίτερο κίνημα ανέργων, το οποίο ονομάστηκε «πικετέρος», λόγω του ότι κρατούσαν πικέτες (χαρτονένιες επιφάνειες, στις οποίες επάνω τους αναγράφονται συνθήματα ή αιτήματα, που κρατούσαν οι διαδηλωτές). Το κίνημα των πικετέρος αποτέλεσε το επίκεντρο του αγώνα του λαού της Αργεντινής και της εξέγερσης που ονομάστηκε Αργεντινάζο, η οποία κορυφώθηκε το διήμερο 19-20 Σεπτεμβρίου του 2001, και οδήγησε στην πτώση της κυβέρνησης και τη φυγή της με ελικόπτερο.⁹ Οι πικετέρος ήταν οργανωμένοι από τη βάση, με οριζόντιες και αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες, με στόχο την ενδυνάμωση μορφών αλληλεγγύης μεταξύ εργαζομένων και ανέργων, ενώ συμμετείχαν ή συμπαραστέκονταν σε καταλήψεις εργοστασίων ή σε κινήματα για την εκπαίδευση, την υγεία, το περιβάλλον, τα ανθρώπινα δικαιώματα κ.λπ., διατυπώνοντας αιτήματα μέχρι τη διαγραφή ενός μέρους του δημόσιου χρέους.¹⁰

Μια μικρή εμπειρία, εκτός από αυτή του Μεσοπολέμου, για οργάνωση των ανέργων είχαμε και στην Ελλάδα την ίδια δεκαετία. Συγκεκριμένα:

Στο Μαντούδι της Εύβοιας είχε δημιουργηθεί συνδικάτο ανέργων, όπως νωρίτερα, το 1992, είχαν μετατρέψει το

6. Για μια πιο αναλυτική παρουσίαση του γαλλικού κινήματος ανέργων βλ. Γ. Νταγιάνης, «Το κίνημα των ανέργων στη Γαλλία», περιοδικό *Άρδην*, Οκτώβριος-Νοέμβριος 1998, τεύχος 16.

7. Κατερίνα Σταυρούλα, «Απεργία των Ανέργων: πρωτότυπη μορφή δράσης», *Πριν*, 18 Ιουλίου 2010, σελ. 15.

8. Κατερίνα Σταυρούλα, «Στην Ιταλία η γενιά της επισφάλειας έχει τον Άγιο της», *Πριν*, 18 Ιουλίου 2010, σελ. 15.

9. Για περισσότερα σχετικά με το κίνημα των πικετέρος και το Αργεντινάζο, βλ. <http://www.neakriti.gr/?page=newsdetail&DocID=878515>

10. Κατερίνα Σταυρούλα, «Αργεντινή. Οι καταλήψεις των δρόμων», *Πριν*, 18 Ιουλίου 2010, σελ. 15.

σωματείο τους οι απολυμένοι από την Επιχείρηση Αστικών Συγκοινωνιών (ΕΑΣ). Το «Σωματείο Εργαζομένων και Ανέργων στις Μεταλλευτικές Επιχειρήσεις της Βορειοκεντρικής Εύβοιας», όπως ήταν το όνομά του, ιδρύθηκε τον Οκτώβριο του 1997, είχε 650 μέλη, και ουσιαστικά αποτέλεσε το πρώτο σωματείο ανέργων στην Ελλάδα.¹¹ Βέβαια, αυτό ήταν μοιραίο να γίνει διότι στο Μαντούδι η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων ήταν άνεργοι (περίπου οι επτά στους δέκα).¹² Οι συνέπειες δεν ήταν μόνο οδυνηρές για τους άνεργους της εν λόγω περιοχής, αλλά και για τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες (εμπορικά καταστήματα, μικρομεσαίες επιχειρήσεις κτλ.), επειδή οι επιπτώσεις στην τοπική οικονομία ήταν αλυσιδωτές. Το πιο σημαντικό είναι ότι αυτή η προσπάθεια των κατοίκων του Μαντουδίου, όπως και των Γάλλων ανέργων, είχε λειτουργήσει ως παράδειγμα και για άλλους άνεργους ή επισφαλώς απασχολούμενους στην Ελλάδα σε διάφορες περιοχές (π.χ. Θεσσαλονίκη, Πάτρα κ.λπ.).

Όμως, εκτός από την περιοχή του Μαντουδίου, είχαν επιπλέον δημιουργηθεί και οι εξής επιτροπές ανέργων στην Ελλάδα:

Αθήνα

Μια από τις πρώτες προσπάθειες ήταν η σύσταση της «Επιτροπής Αγώνα Ανέργων», η οποία είχε ως σκοπό να συσπειρώσει άνεργους, ωρομίσθιους και μερικώς απασχολούμενους. Μάλιστα, η Ομοσπονδία Εργατών Κλωστοϋφαντουργίας-Ιματισμού-Δέρματος (ΟΕΚΙΔΕ) είχε παραχωρήσει και ειδικό χώρο για να στεγάζεται η εν λόγω Επιτροπή.¹³ Επίσης, το Εργατικό Κέντρο Αθήνας (ΕΚΑ) είχε δημιουργήσει «Επιτροπή Ανεργίας και Κοινωνικών Προβλημάτων», η οποία είχε θέσει ως προτεραιότητα κατ' αρχήν τη δημιουρ-

γία αντίστοιχης επιτροπής στο 4ο Διαμέρισμα του Δήμου της Αθήνας (Σεπόλια-Κολωνό), όπου η ανεργία ήταν ιδιαίτερα αυξημένη.¹⁴ Η Επιτροπή του εν λόγω Διαμερίσματος, θα είχε μόνιμη λειτουργία, θα διέθετε ειδικό χώρο, θα οργάνωνε εκδηλώσεις και θα συνέβαλλε στην ψυχολογική υποστήριξη των ανέργων.

Περιστέρι

Δύο Επιτροπές κατά της Ανεργίας λειτουργούσαν στην εν λόγω περιοχή. Η πρώτη επιτροπή με την επωνυμία «Ένωση Δυτικής Αθήνας κατά της Ανεργίας-Ανεργία ΣΤΟΠ», ιδρύθηκε στις 28 Μαρτίου 1998. Ήταν μια κίνηση ανεξάρτητη και ανοιχτή σε όλους, ενώ πριν τη συγκρότησή της είχαν προηγηθεί εξορμήσεις σε χώρους εργασίας, στις γειτονιές και στη βιομηχανική ζώνη της πόλης.¹⁵ Η δεύτερη, με το όνομα «Επιτροπή Πρωτοβουλίας Πολιτών Περιστερίου κατά της Ανεργίας», συσπειρώνε άνεργους, ημιαπασχολούμενους, αλλά και εργαζόμενους της περιοχής και είχε σύνδεση με το Εργατικό Κέντρο Αθήνας (ΕΚΑ), ενώ στους άμεσους στόχους της ήταν η δημιουργία δικτύου υποστήριξης ανέργων, η προσπάθεια δημιουργίας επιτροπών στις γειτονιές της περιοχής, καθώς και η συνεργασία με τα ινστιτούτα των εργαζομένων για την ανάλυση και τεκμηρίωση των πολλαπλών προβλημάτων της ανεργίας.¹⁶

Πάτρα

Το σωματείο ανέργων και υποαπασχολούμενων «Η Αλληλεγγύη», είχε δημιουργηθεί κατά κύριο λόγο από άνεργους της Πειραιϊκής Πατραϊκής και της Πιρέλι και αριθμούσε 200 μέλη, στην πλειονότητά τους γυναίκες και νέοι.¹⁷ Επίσης, στο

11. Για περισσότερα βλ. Ευαγγελία Σουμέλη (1998), «Το πρώτο σωματείο ανέργων στην Ελλάδα», Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Εργασιακών Σχέσεων: *Κύρια Θέματα*.

12. Γ. Βλάχος, «Στο Μαντούδι το πρώτο συνδικάτο των ανέργων», εφημερίδα *Εξουσία* (22 Ιανουαρίου 1998).

13. Βλ. την εφημερίδα *Ριζοσπάστης* (27-2-1998), «Οι άνεργοι είναι ΕΔΩ!».

14. *Δρομολόγια* (περιοδικό), «Η επιτροπή ανέργων του Εργατικού Κέντρου Αθήνας». Συνέντευξη με το μέλος της τότε Διοίκησης του ΕΚΑ και υπεύθυνο για τα θέματα της ανεργίας, Λεωνίδα Καρύγιαννη (Ιούλιος 1999), τεύχος 10.

15. Σ. Βουραζέρης, «"Ανεργία-Stop" ιδρύθηκε στο Περιστέρι», εφημερίδα *Πριν* (26-4-1998).

16. *Η Αυγή* (30-4-1999), «Κινήματα ανέργων παντού!».

17. Για περισσότερα βλ. εφημερίδα *Η Εποχή* (26-4-1998), «Συνάντηση ανέργων στην Πάτρα», και Γ. Αλεξιάτος, «Οι άνεργοι αυτοοργανώνονται», *Η Εποχή*, 18-7-1999.

καταστατικό του σωματείου υπήρχε άρθρο που προέβλεπε την εγγραφή και τη συμμετοχή άνεργων αλλοδαπών.

Θεσσαλονίκη

Το Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης είχε πάρει απόφαση για δημιουργία «Τομέα Ανέργων» σε αυτό, που θα εκπροσωπούσαν και στα όργανα του συνδικαλιστικού κινήματος ως αναπόσπαστο κομμάτι του.¹⁸ Επίσης, την 1η Μαΐου 1998 συστάθηκε στη Θεσσαλονίκη το «Κίνημα Ανέργων», το οποίο αποτελείτο όχι μόνο από άνεργους, αλλά και εργαζόμενους. Τον Οκτώβριο του 1998 ίδρυσε και «Στέκι Ανέργων» ως ένα χώρο επικοινωνίας και αλληλεγγύης, το οποίο είχε εγγεγραμμένους περισσότερα από 500 μέλη. Το Στέκι των Ανέργων λειτουργούσε καθημερινά και προσέφερε ενημέρωση για θέσεις εργασίας, καθώς και για διάφορα ευρωπαϊκά προγράμματα. Βασικός του στόχος ήταν να αναπτυχθεί συλλογική προσπάθεια ώστε να υπάρξει και συλλογική επίλυση του προβλήματος της ανεργίας. Στις Ευρωεκλογές του Ιουνίου 1999, το Κίνημα Ανέργων κατέβηκε με δικό του ψηφοδέλτιο, λαμβάνοντας 14.000 περίπου ψήφους. Σκοπός της συγκεκριμένης πολιτικής πράξης δεν ήταν η ίδρυση νέου πολιτικού φορέα, όπως οι ίδιοι έλεγαν, αλλά να καταδείξει την παντελή απουσία πολιτικής βούλησης για την κοινωνική προστασία των ανέργων, να συνενώσει τις δυνάμεις τους πανελλαδικά φέρνοντας στο προσκήνιο το πρόβλημα της ανεργίας, να συντονίσει τη δράση του με ανάλογες κινήσεις στην Ευρώπη (π.χ. με το γαλλικό κίνημα ανέργων), ώστε κατόπιν να ασκηθεί αποτελεσματική πίεση προς όλες τις κατευθύνσεις.¹⁹

Επίσης, άλλες μικρότερες κινήσεις είχαν δημιουργηθεί στο Μπρακάμι²⁰ και στην Πρέβεζα.

18. *Η Αυγή*, «Το Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης "υιοθετεί" τους άνεργους», 4-2-1998.

19. Βλ. εφημερίδα *Μακεδονία* (9-1-1999, σελ. 5). «Ευρωψηφοδέλτιο ανέργων στον αγώνα για την απασχόληση. Πρωτοβουλία που άρχισε στη Θεσσαλονίκη», καθώς και την εφ. *Ελληνικός Βορράς* (21-2-1999, σελ. 14). «Κάθοδο στις Ευρωεκλογές αποφάσισε το "Κίνημα Ανέργων"».

20. *Η Εποχή* (1-2-1998), «Τοπικό δίκτυο αλληλοβοήθειας ανέργων».

Σε μια προσπάθεια να δικτυωθούν μεταξύ τους πανελλαδικά οι άνεργοι, οι επιφανώς απασχολούμενοι και γενικά όσοι ήταν ενάντια στην ανεργία πραγματοποιήσαν, στις 11 Σεπτέμβρη 1999, συνάντηση στην Αθήνα, στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι από το σωματείο ανέργων της Πάτρας, του Μαντουδίου, το Στέκι Ανέργων Θεσσαλονίκης, την Ένωση Δυτικής Αθήνας κατά της Ανεργίας, το σωματείο εργαζομένων στο MINION, τα συνδικάτα της Ζώνης του Περάματος, η Πανελλήνια Ένωση Αδιόριστων Εκπαιδευτικών, καθώς επίσης το ελληνικό τμήμα του Δικτύου Ευρωπαϊκών και το Πανεργατικό Αγώναστικό Μέτωπο (ΠΑΜΕ).²¹ Από την εν λόγω σύσκεψη έγινε κατανοητό ότι, εξαιτίας των διαφορετικών συνθηκών ανά περιοχή, το κίνημα των ανέργων μπορεί να αναπτυχθεί μόνο μέσα από μια πολύμορφη ανάπτυξη των οργάνων πάλης, όπως για παράδειγμα συνδικάτα ανέργων, επιτροπές ανέργων σε εργασιακά σωματεία, δημιουργία στεκιών κ.λπ., τα οποία θα συντονίζουν τη δράση τους και θα σέβονται τις διαφορετικές απόψεις.

Η ίδρυση σωματείων ανέργων ήταν μια *πανευρωπαϊκή πρωτοτυπία* και αποτέλεσαν, ουσιαστικά, τα πρωτοβάθμια όργανα στην προσπάθεια συγκρότησης *πανελλαδικού κινήματος ενάντια στην ανεργία*, ασχέτως αν αυτό δεν επιτεύχθηκε.

4. Κινητοποιήσεις κατά της ανεργίας στα χρόνια των Μνημονίων

Μπορεί κατά τη δεκαετία του 1990 να έγιναν ορισμένες κινήσεις για την οργάνωση των ανέργων, όμως στα χρόνια των Μνημονίων, παρ' ότι η ανεργία διογκώθηκε, φτάνοντας κάποια στιγμή το 30%, δεν αναπτύχθηκαν σε μαζική έκταση ανάλογες προσπάθειες και αυτό είναι κάτι που αξίζει ιδιαίτερης προσοχής. Εντούτοις, επειδή υπήρξαν κάποιες ενέργειες, έχει ενδιαφέ-

21. Κ. Σβόλνς, «Συντονίζονται οι άνεργοι. Πραγματοποιήθηκε σύσκεψη για ένα πανελλαδικό κίνημα ανέργων», *Η Εποχή*, 19-9-1999.

ρον να δούμε τις κινητοποιήσεις κατά της ανεργίας ως ένα σχετικά νέο στοιχείο και γι' αυτό θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε παρακάτω ενδεικτικά κάποιες από αυτές, οι οποίες αποτέλεσαν σημείο αναφοράς των διεκδικητικών αγώνων.

4.1. Οι προσπάθειες για μαζικό κίνημα κατά της ανεργίας

Στις 30 Μάρτη 2010, λίγο πριν ξεκινήσει η εφαρμογή του πρώτου Μνημονίου, η «Επιτροπή για την Ανεργία του ΠΑΜΕ», με τη συμμετοχή ανέργων και εργαζομένων, κατέλαβε μια σειρά δημόσια κτήρια σε Αθήνα, Βόλο, Λάρισα και Θεσσαλονίκη, απαιτώντας την άμεση λήψη μέτρων ουσιαστικής προστασίας χιλιάδων ανέργων. Στην Αθήνα κατέλαβαν το Υπουργείο Εργασίας στην οδό Πειραιώς, ενώ στη Θεσσαλονίκη και τον Βόλο τα γραφεία του ΟΑΕΔ. Στη Λάρισα άνεργοι συγκεντρώθηκαν έξω από το Εργατικό Κέντρο και από εκεί πήγαν πορεία στην Νομαρχία. Στην Αθήνα, μεταξύ άλλων, παραβρέθηκαν οι απολυμένοι της Ολυμπιακής Αεροπορίας, το Συντονιστικό Συμβασιούχων ΟΤΑ Αττικής με αίτημα τη μονιμοποίηση όλων χωρίς προϋποθέσεις, καθώς επίσης εργαζόμενοι στα προγράμματα Stage. Στη Θεσσαλονίκη συμμετείχαν εργαζόμενοι και άνεργοι οικοδόμοι, βιομηχανικοί εργάτες, εμπορούπάλληλοι, εργαζόμενοι με Stage, αλλά και Αιγύπτιοι απεργιοί αλιεργάτες της Μηχανιώνας. Επίσης την ίδια ημέρα, άνεργοι ναυτεργάτες, ανάμεσα στους οποίους βρίσκονται και ναυτεργάτες από εγκαταλειμμένα και απλήρωτα πληρώματα δέκα πλοίων, διεκδίκησαν το δικαίωμά τους στο μάρκο με πλήρη εργασιακά δικαιώματα. Η κινητοποίηση έγινε κατόπιν καλέσματος της «Επιτροπής Ανέργων Ναυτικών» και των ναυτεργατικών σωματείων ΠΕΜΕΝ και ΣΤΕΦΕΝΣΩΝ, και κατευθύνθηκαν προς το Υπουργείο Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας (ΥΠΟΙΑΝ) στη Δραπετσώνα και στα γραφεία της Πανελληνίας Ναυτικής Ομοσπονδίας (ΠΝΟ).²²

22. Για περισσότερα βλ. *Ριζοσπάστης*, 31-3-2010, σελ. 8-9, «Αγωνιστική διεκδίκηση μέτρων

Όμως, η πρώτη κινητοποίηση ενάντια στην ανεργία και την εργασιακή επισφάλεια, την εποχή των Μνημονίων, πραγματοποιήθηκε το απόγευμα στις 15 Δεκεμβρίου 2011, με συγκέντρωση στο Σύνταγμα και πορεία στο Υπουργείο Εργασίας. Το αρχικό κάλεσμα υπέγραψαν το Δίκτυο Επισφαλώς Εργαζομένων Ανέργων, η Πρωτοβουλία Ανέργων Περιστερίου, το Σωματείο Βάσης Ανέργων (ΣΩΒΑ), η Συνέλευση Ανέργων Σωματείου Μισθωτών Τεχνικών και η Εργατική Λέσχη Νέας Σμύρνης, ενώ συμμετείχαν ο Συντονισμός Πρωτοβάθμιων Σωματείων, ο Σύλλογος Υπαλλήλων Βιβλίου Χάρτου, η Ανοικτή Συνέλευση Περιστερίου, η αναρχοσυνδικαλιστική πρωτοβουλία Ροσινάντε, η συνδικαλιστική παράταξη Αυτόνομη Παρέμβαση κ.ά. Αρχιτέκτονες, δημοσιογράφοι, τεχνικοί διαφόρων κλάδων, αρχαιολόγοι, βιβλιουπάλληλοι, απολυμένοι από τον Τύπο κ.ά. συμμετείχαν στην πορεία. Εκείνη την περίοδο είχε αρχίσει να αυξάνεται επικίνδυνα η ανεργία. Οι εγγεγραμμένοι άνεργοι ξεπερνούσαν τις 870.000 (περίπου 18%), οι απολύσεις ήταν καθημερινός εφιάλτης και η εργασιακή επισφάλεια γενικεύονταν. Τα βασικά αιτήματα της κινητοποίησης ήταν: λιγότερη δουλειά - δουλειά για όλους, επίδομα ανεργίας για όλο το διάστημα της ανεργίας, προσμέτρηση του χρόνου ανεργίας στα συντάξιμα χρόνια, δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη όλων των ανέργων, ελεύθερη πρόσβαση στα μέσα μαζικής μεταφοράς και στα κοινωνικά αγαθά γνώσης και ψυχαγωγίας, κατάργηση όλων των αντεργατικών νόμων που ελαστικοποιούν τις εργασιακές σχέσεις και απελευθερώνουν τις απολύσεις, και δέσμευση των περιουσιακών στοιχείων του ιδιοκτήτη της εταιρείας που πτωχεύει ή κλείνει.²³

Τον Φεβρουάριο του 2011, πήραν την πρωτοβουλία κάποια άτομα να ξεκινή-

ουσιαστικής προστασίας των ανέργων».

23. Τα στοιχεία αντλήθηκαν από τα εξής άρθρα: «Δεν είμαστε αριθμοί, είμαστε άνεργοι...», *Η Αυγή*, 15-12-2011· Γεωργία Δάμα, «Τα "παιδιά" με τα πτυχία πήραν τους δρόμους», *Ελευθεροτυπία*, 16-12-2011· Νατάσα Κεφαλληνού, «Οι άνεργοι οργανώνονται και διεκδικούν», *Πριν*, 18-12-2011.

σουν μια συλλογική κουζίνα ανέργων, στην οποία, λόγω κυρίως της υπάρχουσας υλικοτεχνικής υποδομής, λειτουργούσε στο Αυτόνομο Στέκι, στα Εξάρχεια. Παράλληλα, η συλλογική κουζίνα των ανέργων και επισφαλώς εργαζομένων δρα αλληλέγγυα με κάθε δράση δυνατόν στην προοπτική της διεκδίκησης των δικαιωμάτων τόσο των ανέργων όσο και των εργαζομένων. Ως βασικό σκοπό έθεσε τη βοήθεια στο επισιτιστικό πρόβλημα, που είχε γίνει ορατό όσο ποτέ άλλοτε. Επίσης, από την πρώτη στιγμή τέθηκε το ζήτημα η κουζίνα να μην λειτουργεί μόνο με όρους συσσιτίου (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αρνείται την παροχή φαγητού σε αστέγους ή απόρους), αλλά να είναι ένας ζωντανός οργανισμός, στον οποίο όσοι/-ες συμμετέχουν θα λειτουργούν αντι-ιεραρχικά και θα αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, απορρίπτοντας οποιαδήποτε λογική ανάθεσης. Μάλιστα, μέσω ενός κουτιού ελεύθερης συνεισφοράς, τα έσοδα θα χρησιμοποιούνται για τις υλικές ανάγκες (τρόφιμα, έξοδα χώρου κ.λπ.), αλλά και για ενημερωτικό υλικό (κείμενα, αφίσες κτλ.), ενώ όσα χρήματα μένουν στο ταμείο, η πρωτοβουλία συζητά τότε και με ποιόν τρόπο θα διατεθούν για κινηματικούς σκοπούς.²⁴

Στις 3 Μαρτίου 2012, το Δίκτυο Επισφαλώς Εργαζομένων Ανέργων, η Πρωτοβουλία Ανέργων Περιστερίου, το Σωματείο Βάσης Ανέργων (ΣΩΒΑ), η Συνέλευση Ανέργων Σωματείου Μισθωτών Τεχνικών, η Εργατική Λέσχη Νέας Σμύρνης, η Ομάδα Ανέργων-Επισφαλώς Εργαζομένων του Κοινωνικού Κέντρου Βύρωνα, η Πανελλήνια Ένωση Αδιόριστων Εκπαιδευτικών (ΠΕΑΕ) και η Εργατική Ενότητα Ναυπηγοεπισκευαστικής Ζώνης Περάματος κάλεσαν σε εκδήλωση-συνέλευση, στις 6 μ.μ., στο Πολυτεχνείο και για τις 15 Μαρτίου πορεία στο Υπουργείο Εργασίας. Τα αιτήματά τους είναι ίδια με τα προηγούμενα. Στην ανακοίνωσή τους καλούν σε συγκρότηση συνελεύσεων και πρωτοβουλιών ανέργων σε κάθε κλάδο και σε κάθε γειτονιά, καθώς επίσης την

εγγραφή στα συνδικάτα όλων των ανέργων, των συμβασιούχων και των απασχολούμενων με δελτία παροχής υπηρεσιών, με ίδια δικαιώματα με τα άλλα μέλη των συνδικάτων.²⁵ Έτσι, στις 15 Μαρτίου 2012, Επιτροπές Ανέργων και Επισφαλώς Εργαζομένων πραγματοποίησαν πορεία και συγκέντρωση στο Υπουργείο Εργασίας, διαδηλώνοντας ενάντια στις πολιτικές που διογκώνουν την ανεργία, διεκδικώντας ταυτόχρονα την ασφάλιση όλων των ανέργων. Επίσης, στις 13 Δεκεμβρίου 2012, άνεργοι και εργαζόμενοι από διάφορους κλάδους, πραγματοποίησαν συγκέντρωση και πορεία διαμαρτυρίας, καθώς και 2ωρη κατάληψη του γραφείου του διευθυντή της Περιφερειακής Διεύθυνσης του ΟΑΕΔ Κεντρικής Μακεδονίας, ζητώντας την άμεση λήψη μέτρων για την προστασία των ανέργων και των οικογενειών τους.²⁶

Τον Φεβρουάριο 2013, άνεργοι/-ες από την περιοχή του Βόλου οργανώθηκαν για να διεκδικήσουν το δικαίωμά τους στην εργασία. Η «Ανοιχτή Συνέλευση Ανέργων», όπως ονομάζεται, ξεκίνησε με την πρωτοβουλία τριών-τεσσάρων ατόμων και στη συνέχεια άρχισε να αναπτύσσεται. Σε κάλεσμά τους, που απευθύνουν προς όλους τους άνεργους και επισφαλώς εργαζόμενους, διεκδικούν επίδομα ανεργίας χωρίς προϋποθέσεις, πλήρη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη όλων των ανέργων, απαλλαγή από δημοτικά τέλη και λογαριασμούς ΔΕΚΟ, ελεύθερη πρόσβαση στα μέσα μαζικής μεταφοράς κ.ά.²⁷

Από τις 27 Απριλίου 2013, άρχισε να λειτουργεί Λέσχη Εργαζομένων και Ανέργων Θεσσαλονίκης. Όπως αναφέρουν στο ιδρυτικό τους κείμενο:

«[...] Αποφασίσαμε να ιδρύσουμε έναν

25. Για περισσότερα βλ. το «Κάλεσμα Αγωνιστικής Δράσης Ενάντια στην Ανεργία», που έβγαλαν οι προαναφερθείσες συλλογικότητες.

26. Βλ. Δ. Κατσιρίδας, Σοφία Λαμπουσαάκη, (συντονιστής: Γ. Κουζής), *Το απεργιακό φαινόμενο στην Ελλάδα κατά το 2012*, έκδοση του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, σειρά Μελέτες αρ. 38, Αθήνα 2013, σελ. 22.

27. Βλ. «Οι άνεργοι του Βόλου συσπειρώνονται», *Ταχυδρόμος της Μαγνησίας*, 23-3-2013, και την ανακοίνωσή τους, την οποία έχει δημοσιεύσει η *Νέα Προοπτική*, 20-4-2013, φύλλο 548.

κοινωνικό χώρο, όπου κάθε πλευρά του μαχητικού εργατικού αγώνα θα είναι εμπρόσδεκτη. Τη “δική” μας γωνιά, αφιερωμένη στους εργαζόμενους και τους άνεργους που σχεδιάζουν, συζητούν, οργανώνονται και αγωνίζονται μακριά και έξω από τα πολύχρωμα πλοκάμια των αφεντικών, του κράτους και της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας. [...] Καλούμε κάθε εργαζόμενο ή άνεργο της πόλης, σωματείο ή εργατική συλλογικότητα ή ομάδα, που θέλει να οργανώσει από μια απλή συζήτηση μέχρι μια εκδήλωση, μια συνέλευση, μια βραδιά ή μια προβολή ή ακόμη και να συστασαστεί σε μόνιμη βάση, να έρθει στη πόρτα της Λέσχης που θα είναι γι’ αυτούς πάντα ανοιχτή».²⁸

Στις 22 Μάη 2013, το συνδικάτο εργαζομένων του ΟΑΕΔ (ΠΕΥ-ΟΑΕΔ) κάλεσε σε μια ανοιχτή συζήτηση άνεργους, είτε μεμονωμένους είτε συμμετέχοντες σε σχετικές επιτροπές που δραστηριοποιούνται σε διάφορες περιοχές της Αθήνας, προκειμένου να βρεθεί μια κοινή συνισταμένη απέναντι στο πρόβλημα της ανεργίας και να αναπτυχθούν κοινές δράσεις. Στη συνάντηση συμμετείχαν άνεργοι από αρκετές επιτροπές, οι οποίοι μίλησαν για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, καθώς και για τις δράσεις που αναπτύσσουν στις περιοχές τους.²⁹

Η συλλογικότητα «Άνεργοι-Άνεργες από τις γειτονίες της Αθήνας», κυκλοφόρησε ένα οκτασέλιδο φυλλάδιο-οδηγό επιβατών με τίτλο *Ελεύθερη μετακίνηση στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς*, το οποίο αφού πρώτα εξηγεί ότι η μετακίνηση είναι κοινωνικό αγαθό, όπως η υγεία και η παιδεία, προτρέπει το κοινό σε άρνηση πληρωμής εισιτηρίου και άρα σε ελεύθερες μετακινήσεις, καθώς επίσης τι πρέπει να κάνει κάποιος/-α σε περίπτωση ελέγχου από ελεγκτές.³⁰ Μετά από αυτό, τον

Φεβρουάριο του 2013, έβγαλε ένα δεύτερο δεκαεξασέλιδο φυλλάδιο, με τίτλο *Μικρός Οδηγός Δικαιωμάτων Ανέργων*, όπου βήμα βήμα και με αναλυτικό τρόπο εξηγεί ποια είναι τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των ανέργων, ενώ στο τέλος έχει μια σειρά προτάσεων προς διεκδίκηση, καλώντας τους άνεργους/-ες να οργανωθούν για να τις διεκδικήσουν, όπως επίδομα ανεργίας για όλο το διάστημα της ανεργίας, προσμέτρηση του χρόνου ανεργίας στα συντάξιμα χρόνια, πλήρη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη όλων των ανέργων, απαλλαγή από δημοτικά τέλη, λογαριασμούς ΔΕΚΟ κ.λπ., ελεύθερη πρόσβαση στα μέσα μαζικής μεταφοράς, διαγραφή του δημόσιου χρέους, κατάργηση όλων των αντεργατικών νόμων που ελαστικοποιούν τις εργασιακές σχέσεις και απελευθερώνουν τις απολύσεις, απαλλοτρίωση της εκκλησιαστικής και μοναστηριακής περιουσίας, καθώς επίσης των μεγάλων περιουσιών και του τραπεζικού κεφαλαίου, κατάργηση των στρατιωτικών δαπανών, κατάληψες των χώρων εργασίας και επαναλειτούργια τους κάτω από εργατικό έλεγχο και διαχείριση των εργαζομένων.³¹

Στις 18 Σεπτεμβρίου 2013, οι 595 καθαρίστριες, που υπάγονται στο Υπουργείο Οικονομικών, εργαζόμενες σε ΔΟΥ σε όλη την Ελλάδα τέθηκαν σε διαθεσιμότητα. Από την πρώτη στιγμή μετατράπηκαν σε ένα είδος «σωματείου ανέργων», και δημιούργησαν ένα συντονιστικό, προκειμένου να κλιμακώσουν τις κινητοποιήσεις και τις δράσεις τους, αλλά και την οργάνωση της αλληλεγγύης μεταξύ τους. Μάλιστα, κάποιες από τις καθαρίστριες δεν είχαν χρήματα ούτε για εισιτήρια για να μπορούν να κατεβαίνουν στις κινητοποιήσεις τους και με αφορμή αυτό ξεκίνησε η σκέψη για δράσεις αλληλεγγύης. Οι περισσότερες εργάζονταν στις ΔΟΥ από 12 έως 25 χρόνια, συντηρούσαν οικογένειες με αμοιβές που κυμαίνονταν από 205 έως 757 ευρώ (το τελευταίο ποσό ήταν σε πολύ λίγες περιπτώσεις και άρα

28. Οι πληροφορίες αντλήθηκαν από το άρθρο «Λέσχη Εργαζομένων και Ανέργων Θεσσαλονίκης». *Νέα Προοπτική*, 1 Ιουνίου 2013, φύλλο 550.

29. «Κοινός αγώνας ανέργων κι εργαζομένων του ΟΑΕΔ». *Δρόμος της Αριστεράς* (25-5-2013).

30. Για περισσότερα βλ. το εν λόγω φυλλάδιο, από όπου αντλήθηκαν οι προαναφερθείσες πληροφορίες.

31. Βλ. *Μικρός Οδηγός Δικαιωμάτων Ανέργων*, έκδοση της συλλογικότητας «Άνεργοι-Άνεργες από τις γειτονίες της Αθήνας», Φεβρουάριος 2013.

ο μέσος όρος του μισθού ανέρχονταν στο ποσό των 600 ευρώ), έχοντας να πληρώσουν ενοίκια ή δάνεια για σπίτια τα οποία κινδύνευαν με κατασχέσεις, ενώ πολλές από αυτές ήταν μονογονεϊκές οικογένειες. Όλο το διάστημα της διαθεσιμότητάς τους, διαμαρτύρονταν ενάντια στις απολύσεις, διεκδικούσαν την επαναπρόσληψή τους, ενώ παράλληλα παρέδιδαν μαθήματα ήθους και αξιοπρέπειας για την επιμονή και τη μαχητικότητα τους, κερδίζοντας τον σεβασμό της ελληνικής κοινωνίας.³² Από τις 7 Μαΐου 2014, οι καθарίστριες του Υπουργείου Οικονομικών κατασκίνωσαν έξω από το Υπουργείο, συνεχίζοντας τον αγώνα τους, με αυτή τη νέα μορφή δράσης, ενάντια στη διαθεσιμότητά τους. Ο αγώνας τους, τελικά, δικαιώθηκε όταν η πρώτη κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, που ανέλαβε τον Ιανουάριο 2015, τις επαναπροσέλαβε όλες, επιστρέφοντας στις εργασίες τους με πλήρες οκτώωρο και ένσημα. Το επιστέγασμα της νίκης τους ήταν το μεγάλο τραπέζι αποκαρτετισμού, στις 11 Μαΐου 2015, που στήθηκε έξω από το Υπουργείο Οικονομικών, στην οδό Καραγεώργη Σερβίας, εκεί όπου είχαν κατασκηνώσει επί ένα χρόνο. Στην ερώτηση, τι τους έμαθε αυτός ο μακρύς και επίμονος αγώνας, απαντούν ως εξής:

«Κατ' αρχήν μάθαμε πολλές άγνωστες λέξεις: συντονιστικό, συνέλευση, ντουτούκα, συνθήματα. Με μια λέξη, τι σημαίνει δρόμος. Ο δρόμος μάς έφερε σε επαφή με ξεχωριστούς ανθρώπους. [...] Ο δρόμος μάς έμαθε τον κόσμο. Και τώρα που τον μάθαμε δεν τον εγκαταλείπουμε με τίποτα [...]».³³ Όμως, ταυτόχρονα, ο δρόμος «τις έμαθε να κάνουν απίθανα πράγματα: να παλεύουν με τους κρανοφόρους, να βγάζουν ευφάνταστα συνθήματα, να ακουμπάνε πάνω σε άγνωστους

για παρηγοριά, να μιλάνε στις κάμερες, να βγάζουν τη γλώσσα στους υπουργούς, να αφηφούν τον ίδιο τους τον φόβο. Ο δρόμος, αυτές τις αταξίδευτες, τις έφερε στις Βρυξέλλες, στο Στρασβούργο, στη Δανία, στη Γαλλία και τη Γερμανία, απ' άκρη σ' άκρη, μέχρι και στο Κομπάνι».³⁴

Σε αυτό το σημείο ιδιαίτερη έμφαση αξίζει να δοθεί στο αντίστοιχο επιτυχημένο παράδειγμα των εργαζομένων της ΒΙΟΜΕ, με κινητοποιήσεις από το 2011, επισμαίνοντας ότι είναι η μοναδική περίπτωση εργαζομένων, στα χρόνια των Μνημονίων, η οποία λειτούργησε ταυτόχρονα, από την πρώτη στιγμή του κλεισίματος της εταιρείας, ως οργάνωση ανέργων, ως συνδικάτο εργαζομένων και ως αυτοδιαχειριζόμενος χώρος εργασίας.³⁵

Την Τετάρτη, 3 Δεκεμβρίου 2014, στις 11:30 π.μ., ο «Συντονισμός Συλλογικοτήτων για τη Δωρεάν Μετακίνηση των Ανέργων με τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς», πραγματοποίησε συγκέντρωση στο υπουργείο Εργασίας, διεκδικώντας την ελεύθερη μετακίνηση για όλους τους ανέργους. Στην ανακοίνωση που διένεμαν, μεταξύ άλλων, έθεταν το ερώτημα, «Πώς θα μετακινηθεί ένας άνεργος στη μεγαλούπολη της Αθήνας; Πώς μπορεί να πληρώσει το ΚΤΕΛ (που κοστίζει και δεν υπάρχουν δημόσια λεωφορεία) ο άνεργος και ο χαμπλόμισθος που μένει στην Ανατολική ή Δυτική Αττική;». Η βασιική διεκδίκηση των συλλογικοτήτων των ανέργων είναι η κάρτα ανεργίας του ΟΑΕΔ να είναι ισοδύναμη της κάρτας περιοριστών διαδρομών για τα μέσα μαζικής μεταφοράς (ΜΜΜ) και να σβηστούν τα πρόστιμα από τους ελεγκτές. Τέλος, καλούσαν τα σωματεία των εργαζομένων στα ΜΜΜ να πάρουν θέση, στηρίζοντας έμπρακτα τη διεκδίκησή τους.³⁶

34. Ντίνα Δασκαλοπούλου, ό.π.

35. Για περισσότερα βλ. Δ. Κατσορίδας, *Εργατικός έλεγχος-κοινωνικοποίηση αυτοδιαχείριση*, Οι Εκδόσεις των Συναδέλφων, Αθήνα 2016, σ. 126-135.

36. Βλ. Δ. Κατσορίδας, Γ. Κολλιάς, Σοφία Λαμπουσιάκη, Δ. Παπανικολόπουλος (συντονιστής: Γ. Κουζής), *Το απεργιακό φαινόμενο στην Ελλάδα. Καταγραφή των απεργιών κατά το 2014*, έκδοση του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, σειρά Μελέτες/Τεκμηρίωση αρ. 45, Αθήνα 2015, σ. 25-26.

32. Βλ. Δ. Κατσορίδας, Γ. Κολλιάς, Σοφία Λαμπουσιάκη, (συντονιστής: Γ. Κουζής), *Το απεργιακό φαινόμενο στην Ελλάδα. Καταγραφή των απεργιών κατά το 2013*, έκδοση του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, σειρά Μελέτες Νο 41, Αθήνα 2014, σελ. 20.

33. Αναφέρεται στο άρθρο της Ντίνας Δασκαλοπούλου, με τίτλο: «Ο δρόμος μάς έμαθε τον κόσμο. Εισ το επανιδείν», *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 12-5-2015.

Στις 8 Μαΐου 2015, στις 6 μ.μ., πραγματοποιήθηκε κινητοποίηση των ανέργων στο κέντρο της Αθήνας με βασικό αίτημα «Επίδομα ανεργίας για όλους τους ανέργους και για όλο το διάστημα της ανεργίας, χωρίς όρους και προϋποθέσεις». Επιπλέον, ζητούν τη διαγραφή των χρεών τους προς τράπεζες, εφορία και Δημόσιο, πλήρη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και παροχή δωρεάν κοινωνικών υπηρεσιών, όπως ρεύμα, νερό, θέρμανση, συγκοινωνίες. Ακολούθησε πορεία στη Βουλή. Τι συγκέντρωση κάλεσαν και έδωσαν το παρόν ο Συντονισμός για τη διεκδίκηση του Επιδόματος Ανεργίας, η Ατάκ στην Επισφάλεια και την Ανεργία, οι Ενεργοί Άνεργοι, το Σωματείο Βάσης Ανέργων (ΣΩΒΑΣ), το Σωματείο Μισθωτών Τεχνικών, ο Σύλλογος Υπαλλήλων Βιβλίου Χάρτου Αττικής, εργατικές λέσχες από τη Νέα Σμύρνη, Περιστέρι, Νέα Ιωνία και άλλοι.³⁷

Αρκετές δράσεις έχει αναπτύξει το Δίκτυο Ανέργων και Επισφαλώς Εργαζομένων Θεσσαλονίκης το οποίο λειτουργεί από το 2013. Με αμεσοδημοκρατικές λειτουργίες και ανοιχτές συνελεύσεις συσπειρώνει κάθε άνεργο και επισφαλώς εργαζόμενο. Έχει προβεί σε δράσεις για μια σειρά ζητήματα, όπως είναι η ελεύθερη μετακίνηση των ανέργων στη Θεσσαλονίκη, πιέζοντας τη διοίκηση του ΟΑΣΘ να διαγράφει κάθε μήνα τα τυχόν πρόστιμα που επιβάλλονται σε ανέργους, ενώ συμμετέχει σε κινητοποιήσεις εργαζομένων και σωματείων, όπως αυτές που ζητούν τα δεδουλευμένα τους.³⁸

Με κεντρικό σύνθημα «Δουλειά για όλους, δουλειά με δικαιώματα», ξεκίνησε την Κυριακή 3 Απριλίου 2016 η «Μεγάλη Πορεία για την Ανεργία από την Πάτρα στην Αθήνα», την οποία διοργάνωσε ο Δήμος Πάτρας. Όπως είπε ο δήμαρχος Κ. Πελετίδης, το ζητούμενο είναι οι πολί-

τες να στείλουν το μήνυμα προς την κυβέρνηση ότι δεν είναι άβουλοι, δεν είναι θεατές. Η απόφαση να διανυθούν μέσα σε οκτώ ημέρες περίπου 220 χιλιόμετρα αυτόν ακριβώς το σκοπό είχε εξαρχής: να στείλει η κοινωνία το μήνυμα ότι η κατάσταση αυτή δεν μπορεί να συνεχιστεί. Την εν λόγω πορεία στήριξαν δεκάδες συνδικάτα από την Ελλάδα και το εξωτερικό, καθώς πάρα πολλοί μαζικοί φορείς και πλήθος κόσμου. Η πορεία έφτασε στην Αθήνα στις 10 Απριλίου 2016, στις 6 μ.μ., όπου έγινε συγκέντρωση στο Σύνταγμα και συναυλία από τον Πανελλήνιο Μουσικό Σύλλογο, με τη συμμετοχή εργατικών σωματείων και άλλων κοινωνικών φορέων.³⁹

Σε κινητοποίηση και παράσταση διαμαρτυρίας έξω από το Υπουργείο Εργασίας στις 21 Δεκεμβρίου 2016 κάλεσαν οι «Ενεργοί Άνεργοι», διεκδικώντας να συνεχιστεί η δωρεάν μετακίνηση με τα μέσα μαζικής μεταφοράς (ΜΜΜ) που ισχύει από το καλοκαίρι του 2015. Σε συνάντηση με εκπροσώπους του Υπουργείου τέθηκε το θέμα της επιδότησης, αφού μόνο ένας στους δέκα λαμβάνει επίδομα ανεργίας, ενώ εξέφρασαν την έντονη ανησυχία τους σχετικά με την πρόταση της διοίκησης του ΟΑΕΔ για την εφαρμογή ποινολογίου σε όσους ανέργους δεν συμμορφώνονται. Μάλιστα, επεσήμαναν ότι αν υιοθετηθεί από μεριάς Υπουργείου μια τέτοια απόφαση «μας οδηγούν εκ των πραγμάτων στα άκρα και η ηγεσία του Υπουργείου Εργασίας θα είναι απολύτως υπεύθυνη για ό,τι επακολουθήσει». Οι εκπρόσωποι του Υπουργείου διαβεβαίωσαν ότι δεν τίθεται θέμα να σταματήσει η δωρεάν μετακίνηση των ανέργων στα ΜΜΜ, ενώ όσον αφορά την πρόταση του ΟΑΕΔ δήλωσαν ότι δεν βρίσκει σύμφωνη την ηγεσία του Υπουργείου και δεν θα προχωρήσει στην έγκρισή της. Όσον αφορά το θέμα της επιδότησης των ανέρ-

37. Για περισσότερα βλ. Δ. Σταμούλης, «Όχι σε διαπραγμάτευση οι ανάγκες μας», "επίδομα για όλους" διεκδίκησαν μαχητικά οι άνεργοι της Αθήνας», *Πριν*, 3-5-2015.

38. Π. Απόστος, «Δράσεις του Δικτύου Ανέργων και Επισφαλώς Εργαζομένων Θεσσαλονίκης», *Εργατική Αριστερά*, 6-1-2016, φύλλο Νο 351, σελ. 8.

39. Για περισσότερα βλ. το αφιέρωμα στον *Ριζοσπάστη*, 12-4-2016, σελ. 11-13, καθώς και στο Ν. Χατζησάκος, «Η ηχηρή μήνυμα κατά της ανεργίας από την πορεία Πάτρα-Αθήνα. Πώς συρρικνώθηκε η αγορά εργασίας επί μνημονίων», *Η Εποχή*, 10-4-2016.

γων δεν έλαβαν συγκεκριμένη απάντηση «πέραν των γνωστών γενικοτήτων για τα σφικτά δημοσιονομικά της χώρας, τη λιτότητα, την κρίση κ.λπ. κ.λπ.».⁴⁰

Στις 5 Απριλίου 2017, το πρωί, η κίνηση Ενεργοί Άνεργοι πραγματοποίησε παράσταση διαμαρτυρίας στο Υπουργείο Εργασίας με αίτημα να δοθεί έκτακτο επίδομα σε όλους τους ανέργους για τις γιορτές του Πάσχα, αλλά και τη διασφάλιση της δωρεάν μετακίνησής τους με τα μέσα μαζικής μεταφοράς αφότου έγινε η αλλαγή στα εισιτήρια. Σε συνάντηση που είχαν με εκπρόσωπο του Υπουργείου, τούς διαβεβαίωσαν ότι δεν θα υπάρξει αλλαγή στη δωρεάν μετακίνηση των ανέργων με το νέο εισιτήριο, ενώ δεν μπορούσαν να τους απαντήσουν σε ό,τι αφορά το αίτημα για έκτακτο επίδομα.

4.2. Η εμπειρία από τις κινητοποιήσεις των εργαζομένων στα πεντάμνηνα προγράμματα

Μια ανάλογη περίπτωση οργανωμένης κινητοποίησης ενάντια στην ανεργία ήταν οι εργαζόμενοι/-ες στα «πεντάμνηνα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας». Συγκεκριμένα, στις 10 Νοεμβρίου 2015 πραγματοποιήθηκε στο συνεδριακό κέντρο Ν. Ιωνίας η δεύτερη Παναθηναϊκή Σύσκεψη Σωματείων ΟΤΑ, Επιτροπών Αγώνα Εργαζομένων στα πεντάμνηνα των Δήμων, κινήσεων πόλης και συλλογικοτήτων. Συμμετείχαν πάνω από 230 άτομα, εργαζόμενοι από 22 Δήμους της Αθήνας και εκπρόσωποι από επτά σωματεία εργαζομένων στους Δήμους. Συγκροτήθηκε ανοιχτό συντονιστικό με εκπροσώπους από όλες τις επιτροπές για το συντονισμό δράσης και κλιμάκωση του αγώνα. Η ανάγκη για συντονισμό προέκυψε από το γεγονός ότι έλγχαν τα πεντάμνηνα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας στους Δήμους, τα οποία είχαν ξεκινήσει από τις αρχές του Ιούλη 2015, και 35.000 εργα-

ζόμενοι θα βρίσκονταν ξανά στο φάσμα της ανεργίας.

Με το ξέσπασμα της οικονομικής ύφεσης και της διόγκωσης της ανεργίας αυτή η μορφή απασχόλησης αποτέλεσε την ευκαιρία για να γίνει το νέο μοντέλο εργασίας. Σύμφωνα με ανακοινώσεις της συλλογικότητας, «Attack στην ανεργία και την επισφάλεια», οι εργαζόμενοι στα πεντάμνηνα προγράμματα δουλεύουν υπό καθεστώς εξαίρεσης από το εργατικό δίκαιο, με πλήρες ωράριο, αλλά χωρίς εργατικά δικαιώματα (χωρίς ρεπό, άδειες, επίδομα αδείας), χωρίς επίδομα ανεργίας μετά το πέρας της εργασίας τους, χωρίς βαρέα και ανθυγιεινά, με καθυστερήσεις στις πληρωμές, υπέρβαση ωραρίων εργασίας, ελλείψεις στα μέσα ατομικής προστασίας, ενώ καλύπτουν νευραλγικές θέσεις στους Δήμους. Όπως επισημαίνουν, το 40% των εργαζομένων στους Δήμους είναι εργαζόμενοι στην κοινωφελή, ενώ αυτά τα προγράμματα «έρχονται να προωθήσουν και να παγιώσουν ένα μοντέλο φτηνής, ελαστικής εργασίας, προσωρινής και χωρίς δικαιώματα». Μάλιστα, αν πάθαιναν κάποιο εργατικό ατύχημα δεν είχαν την ανάλογη κάλυψη, διότι στα χαρτιά δεν φαίνονται ως εργαζόμενοι, αλλά ως «ωφελούμενοι».⁴¹

Η συσπείρωση των εργαζομένων, που είναι στα πεντάμνηνα προγράμματα κοινωφελούς εργασίας, άνοιξε τον δρόμο για μια σειρά από μικρές νίκες, όπως η Εγκύκλιος για τις άδειες και τα στοιχειώδη δικαιώματα τους. Σύμφωνα με Εγκύκλιο του Υπουργείου Εργασίας, που κοινοποιήθηκε στις 26 Οκτωβρίου 2015 στους Δήμους-αρμόδιους φορείς, αναγνωρίζονται οι άδειες που ισχύουν στο εργατικό δίκαιο και για τους εργαζόμενους των κοινωφελών προγραμμάτων. Συγκεκριμένα, αναγνωρίζονται: α) το δικαίωμα στην άδεια κυοφορίας/λοχείας για τις εγκύους, β) το δικαίωμα εργαζομένων με οικογενειακές υποχρεώσεις, οι οποίοι έχουν δικαίωμα μετά τον τοκετό να δουλεύουν λιγότερο

40. Για πιο αναλυτικά βλ. την ανακοίνωση των Ενεργών Άνεργων «Ενημέρωση από τη συνάντηση και τα "χτυπήματα στην πλάτη" του Υπ. Εργασίας», στο <https://energoianergoi.wordpress.com/2016/12/22-12-2016>.

41. Βλ. Γιάννη-Ορέστη Παπαδημητρίου, «Ο τυχαίος τραυματισμός μερικών "ωφελούμενων" και άλλες ιστορίες καταπολέμησης της ανεργίας», περιοδικό UNFOLLOW, Νοέμβριος 2015, τεύχος 47.

κατά μία ώρα ή δύο ώρες αν συμφωνήσει ο εργοδότης, γ) το δικαίωμα σε κανονική άδεια μετ' αποδοχών, δ) το δικαίωμα στις αναρρωτικές άδειες, ε) τα δικαιώματα σε κοινωνικοασφαλιστικές παροχές για τα θύματα εργατικών ατυχημάτων. Όπως επισημαίνεται σε ανακοίνωση που την υπογράφουν ωφελούμενοι/-ες, «Δεν σταματάμε όμως εδώ, ζητάμε πολλά παραπάνω». Πάγιο αίτημά τους είναι η κατάργηση κάθε μορφής νοικοιαζόμενης, προσωρινής και ελαστικής εργασίας και στελέχωση των υπηρεσιών των δήμων και του Δημοσίου με μόνιμο προσωπικό.

5. Το στρατηγικής σημασίας ζήτημα της ανεργίας

Σήμερα, οι εργαζόμενοι είναι αναγκαίο να προσανατολιστούν στην ανάπτυξη ενός κινήματος εναντίον των συνεπειών της οικονομικής κρίσης και της ανεργίας. *Αυτή η αλλαγή είναι αναγκαία για να μην υπάρξει μία συντριπτική ήττα του εργατικού κινήματος και χάσει ό,τι κέρδισε μέχρι τώρα*

Όσον αφορά το κίνημα των ανέργων, η ΓΣΕΕ από παλιά είχε υιοθετήσει την εν λόγω πρόταση, την οποία δεν υλοποίησε ποτέ, θεωρώντας ως σοβαρό ζήτημα την εξεύρεση ενός κεντρικού κοινού σημείου επαφής με τους ανέργους. Τέτοιο σημείο είναι «η ενίσχυση των πρωτοβουλιών ομάδων ανέργων και η διευκόλυνσή τους από το συνδικαλιστικό κίνημα να διεκδικήσουν μορφές συμμετοχής σε όλες τις διαδικασίες που εμπλέκονται με τους φορείς που προωθούν αναπτυξιακούς στόχους, τις υπηρεσίες πρόνοιας, τις δημόσιες υπηρεσίες και το κυριότερο τον ΟΑΕΔ».⁴²

Όμως, η οργάνωση Δικτύων Ανέργων και Επισφαλώς Απασχολουμένων δεν θα είναι ένα «γραφείο ευρέσεως εργασίας» αλλά ένα *όργανο μάχης*, το οποίο θα συσπειρώνει αυτόματα όλους όσους έχασαν

τη δουλειά τους, όσους κινδυνεύουν να τη χάσουν καθώς επίσης αυτούς που για πρώτη φορά μπαίνουν στην αγορά εργασίας και είναι άνεργοι/-ες ή πολλές φορές εργάζονται στη μαύρη εργασία. Θα συντονίζει τη δράση των ανέργων με τα σωματεία, θα προβαίνει σε οικονομικές καμπάνιες για την οικονομική βοήθεια των ανέργων, θα μπορεί να εκδίδει και να διακινεί περιοδικό ή εφημερίδα, δίνοντας έτσι την ευκαιρία στους άνεργους να λαμβάνουν ένα μικρό εισόδημα από τη διακίνηση του εν λόγω εντύπου, ενώ ταυτόχρονα θα παρασυνέχουν μάχιμοι⁴³ και φυσικά *θα εκπροσωπούνται στις διοικήσεις των συνδικάτων* και στη ΓΣΕΕ ως αναπόσπαστο τμήμα του εργατικού κινήματος.

Αυτά, και άλλα ακόμα που οι ίδιοι οι άνεργοι σε συνεργασία με τους εργαζόμενους και τα συνδικάτα μπορούν να αποφασίσουν, είναι τα πρώτα αναγκαία βήματα στην κατεύθυνση της οργάνωσής τους.

Η ανεργία, λοιπόν, είναι *ζήτημα στρατηγικής σημασίας*, τόσο για την εργατική τάξη όσο και για το κεφάλαιο. Και ζητήματα στρατηγικής σημασίας δεν επιδέχονται μόνο λύσεις τακτικού χαρακτήρα (π.χ. επιδόματα, επανακατάρτιση κτλ.), αλλά προτάσεις και λύσεις στρατηγικού χαρακτήρα, όπως είναι η μείωση του χρόνου χωρίς μείωση των αποδοχών.

Τα συνθήματα που είναι αναγκαίο να προβάλλει ένα τέτοιο κίνημα θα μπορούσαν να είναι τα εξής: «Γενικευμένο επίδομα ανεργίας για όλους χωρίς προϋποθέσεις, ίσο με το μεροκάματο» και «λιγότερη δουλειά, δουλειά για όλους». Το αίτημα «χωρίς προϋποθέσεις» τίθεται διότι τα πρώτα θύματα της ανεργίας είναι

43. Κάτι ανάλογο γίνεται με τα περιοδικά δρόμου, των οποίων η διανομή και η πώληση γίνεται αποκλειστικά από ανθρώπους που έχουν άμεσο βιοποριστικό πρόβλημα, είναι άνεργοι ή άστεγοι, εισπράττοντας ένα αντίτιμο από την πώληση των περιοδικών. Δηλαδή, τα περιοδικά δρόμου είναι μια εναλλακτική πρόταση για την απόκτηση ενός μικρού εισοδήματος. Φιλοδοξία τους είναι η δημιουργία κοινωνικού ιστού και αλληλεγγύης στην πόλη και η δημιουργία αμφίδρομης σχέσης μεταξύ πωλητών, αναγνώστων και συντακτών.

42. Απόφαση της Διοίκησης της ΓΣΕΕ, 12-2-1997, σελ. 43, με γενικό τίτλο: *Η παρέμβαση του συνδικαλιστικού κινήματος για την ανεργία*.

οι νέοι και οι γυναίκες, δηλαδή κυρίως αυτοί που μπαίνουν για πρώτη φορά στην αγορά εργασίας και άρα δεν έχουν τις προϋποθέσεις.

Οι διεκδικήσεις αυτές *ενοποιούν τις διάσπαρτες δυνάμεις των ανέργων* και προφυλάσσουν από την εξαθλίωση ένα μεγάλο κομμάτι εργαζομένων, το οποίο δίχως επίδομα ανεργίας κινδυνεύει να περιθωριοποιηθεί ή ακόμα και να φασιστικοποιηθεί.

Βέβαια, για τη διεκδίκηση αυτών των αιτημάτων *το εργατικό κίνημα θα πρέπει να αναπροσαρμόσει τις οργανωτικές του δομές*, επειδή ο μεγαλύτερος αριθμός των ανέργων χρησιμοποιείται ως όπλο από την εργοδοτική πλευρά προκειμένου να αφαιρεθούν οι κατακτήσεις του συνδικαλιστικού κινήματος. Διότι οι άνεργοι δεν έχουν να αντιμετωπίσουν μόνο τη στενότητα που υπάρχει στην αγορά εργασίας, όπου δεν δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας, αλλά και τη δυσκολία συγκρότησης οργανωμένης ομάδας, προκειμένου να διεκδικήσουν τα αιτήματά τους. Η δυσκολία έγκειται στο γεγονός ότι ανήκουν σε διαφορετικές κατηγορίες, κοινωνικές ομάδες, επαγγέλματα, περιοχές, φύλο, έχουν διαφορετική μόρφωση, χειρότερη ψυχολογική κατάσταση από τον υπόλοιπο πληθυσμό κ.λπ. Επίσης, ένας επιπρόσθετος λόγος που η ίδρυση επιτροπών κατά της ανεργίας δεν κα-

τάφερε να αποκτήσει μαζική εμβέλεια οφείλεται (ξέχωρα από την ιδιομορφία και την ιδιαιτερότητα των ίδιων των ανέργων ως κοινωνικής ομάδας) και στο γεγονός ότι δεν μπόρεσαν να ανακαλύψουν τρόπους για να συναντηθούν μεταξύ τους, καθώς επίσης με όλο τον πληθυσμό (μαθητές, φοιτητές, μισθωτοί, συνταξιούχοι κ.λπ.) και να οργανωθούν, βγαίνοντας από την προσωπική αδράνεια και τις ψυχολογικές μεταπτώσεις που επιφέρει η ανεργία.

Υπό αυτή την έννοια, η *δημιουργία «Συμβουλευτικών Κέντρων Κοινωνικής και Ψυχολογικής Υποστήριξης Εργαζομένων και Ανέργων»*,⁴⁴ σε συνδυασμό με τη δημιουργία κινήσεων και επιτροπών κατά της ανεργίας και της εργασιακής επισφάλειας, είναι βασικοί παράγοντες που θα στηρίξουν και θα διεκδικήσουν για τα μέλη της κοινωνίας που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση. **T**

44. Για περισσότερα δες Δ. Κασορίδας, «Η απώλεια της εργασίας ως μορφή θρήνου», περιοδικό *Ενημέρωση* (έκδοση του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ), Απρίλιος 2012, τεύχος 193.

b

ΓΣΕΕ (1997), *Η παρέμβαση του συνδικαλιστικού κινήματος για την ανεργία*, Απόφαση της Διοίκησης της ΓΣΕΕ (12 Φεβρουαρίου).

Νταγιάντης, Γ. (1998), «Το κίνημα των ανέργων στη Γαλλία», *Άρδην*, τεύχος 16 (Οκτώβριος-Νοέμβριος).

Πουλιόπουλος, Π. (1986), «Η οργάνωση του κινήματος των ανέργων», *Σπάρτακος*, αριθ. 18, Δεκέμβριος 1931, στην επανέκδοση του περιοδικού *Σπάρτακος, Κείμενα 1930-1932*, εκδ. Ουτοπία, Αθήνα.

Σεφεριάδης, Σ. (1995), «Για τη συγκρότηση της εργατικής τάξης στην Ελλάδα (1870-1936)», *Ελληνική Επιθεώρηση*

Πολιτικής Επιστήμης, τεύχος 6 (Νοέμβριος).

Κασορίδας, Δ. (2012), «Η απώλεια της εργασίας ως μορφή θρήνου», *Ενημέρωση* (ΙΝΕ-ΓΣΕΕ) (Απρίλιος).

Κασορίδας, Δ. - Λαμπουσάκη, Σ. (2013), (συντονιστής: Κουζής, Γ.), *Το απεργιακό φαινόμενο στην Ελλάδα κατά το 2012*, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, σειρά Μελέτες αρ. 38, Αθήνα.

Κασορίδας, Δ. - Κολλιάς, Γ. - Λαμπουσάκη, Σ. (2014), (συντονιστής: Κουζής, Γ.), *Το απεργιακό φαινόμενο στην Ελλάδα. Καταγραφή των απεργιών κατά το 2013*, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, σειρά Μελέτες αρ. 41.

Κασορίδας, Δ. - Κολλιάς, Γ. - Λαμπουσάκη, Σ. - Παπανικολόπουλος, Δ. (2015), (συντονιστής: Κουζής, Γ.), *Το απεργιακό φαινόμενο στην Ελλάδα. Καταγραφή των απεργιών κατά το 2014*, ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, σειρά Μελέτες/Τεκμηρίωση αρ. 45, Αθήνα.

Κασορίδας, Δ. (2016), *Εργατικός Έλεγχος - Κοινωνικοποίηση - Αυτοδιαχείριση*, οι εκδόσεις των συναδέλφων, Αθήνα.
Μικρός Οδηγός Δικαιωμάτων Ανέργων (2013), έκδοση της συλλογικότητας «Ανεργοί - Άνεργες από τις γειτονιές της Αθήνας» (Φεβρουάριος).